

Avoimempaa etnologista tutkimusprosessia etsimässä

Arvio teoksesta Jouhki, Jukka & Tytti Steel (toim.). *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry. 2016. 431 s. ISBN 978-952-68509-0-0.

Miira Kuvaja

Miten etnologi tekee keräämästään aineistosta analyysia ja tulkintoja? Kuinka nämä prosessit saataisiin näkyväksi? Jukka Jouhkin ja Tytti Steelin toimittamassa artikkelikokoelmassa *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia* haetaan vastauksia näihin kysymyksiin. Heidän mukaan tutkimusprosessien tarkempi määrittely, avoimempi toteutus ja niiden metodologisten ratkaisujen selkeyttäminen hyödyntäisivät tieteenalaa. Mikäli näitä ei avata lukijoille, on vaarana, että aineiston, teorian ja tutkijan tulkintojen välisiä yhteyksiä täytyy arvioida vain analyysitekstin johdonmukaisuuden ja sujuvuuden perusteella.

Tutkimuskohteesta tehty tieteellinen tulkinta voi näyttäytyä erilaisena kuin kohteen empiirinen kuvaus, joten prosessin kuvaaminen on erityisen tärkeää. Se, mitä tutkija konkreettisesti tekee (metodi) on läheisessä suhteessa siihen, mitkä käsitykset tiedosta ja sen rakentumisesta (epistemologia, metodologia) tutkijalla on, mikä puolestaan vaikuttaa tutkittavan ilmiön analyysiin. Osa-alueet on eriteltävä tarkasti, jotta lukija saa tutkimusprosessista johdonmukaisen ja järjestelmällisen kokonaisuuden.

Jouhkin ja Steelin mukaan etnologian haaste onkin laajentaa kriittistä itseän suuntautuvaa katsetta myös analyysiin ja tulkintaan. Refleksiivisyys on jo ulottunut hyvin tutkimusten alkuvaiheisiin kuten aineistojen valintaan, tutkimuskysymysten muotoiluun ja tutkijan omaan asemaan suhteessa tutkimuskohteeseensa. Jatkossa olisikin toivottavaa tietää enemmän myös siitä, mitä tapahtuu, kun etnologi synnyttää tietoa.

Kirja jakaantuu kolmeen osaan: uudistuvaan etnologiaan, dialogisuuteen ja eettisyyteen sekä analyysin työvälineisiin. Ensimmäisessä osassa käsitellään esimerkiksi sitä, millaisia prosesseja analyysi ja tulkinta ovat tutkimustyössä, millaisessa suhteessa ne ovat toisiinsa sekä mitä tulkintaan ja analyysiin liittyviä kysymyksiä etnologiassa tulisi avata lisää. Huomiota kiinnitetään myös siihen, miten

tulkintojen esittämistä voitaisiin laajentaa tekstimuodon ulkopuolelle ja yhteistyöhön tutkittavien kanssa.

Tutkimusetiikkaa ja tutkimustiedon muodostamista dialogisessa prosessissa yhdessä tutkimukseen osallistuvien tai aineistojen kanssa tarkastelevassa toisessa osassa esitellään muiden muassa osallistavaa tutkimushanketta ja tutkijan oman ammattilaisuuden vaikutusta tutkimusaineiston hankintaan ja tulkintaan. Elina Hytönen-Ng käsittelee artikkelissaan kysymystä tutkijan ja tutkittavien läheisyydestä. Hän lähestyy teoksen teemaa – aineiston analyysi- ja tulkintaprosessia – erityisesti eettisestä näkökulmasta. Liiallinen läheisyys tutkittaviin saattaa aiheuttaa eettisiä ongelmia esimerkiksi silloin, kun tutkittavat unohtavat tai eivät miellä olevansa tutkimuksen kohteita. Toisaalta läheinen suhde tutkittaviin voi johtaa siihen, että tutkija ryhtyy liialliseen aineiston sensurointiin. Tutkija joutuu tällöin jatkuvasti miettimään omaa etiikkaansa, sosiaalista vastuutaan tutkittaville ja refleктоimaan omia reaktioitaan tapahtumiin. Hytönen-Ng'n mukaan etnografinen läheisyys tai etäisyys liittyykin oleellisesti tutkimuksen eettisyyteen. Liiallinen läheisyys vaarantaa tutkijan vallan, kun taas liiallinen etäisyys tekee keskeisen ymmärtämisen prosessin mahdottomaksi.

Analyysin työvälineitä käsittelevässä kolmannessa osassa Annikki Kaivola-Bregenhøj palaa tulkitsemaan uudelleen vuosikymmenten takaista muistitietoaiheistoa. Hänen mukaansa haastatteluaineistot eivät vanhene, vaikka näkökulmat aineistoihin saattavat muuttua. Kolmannessa osassa käsitellään myös etnologiassa yleisiä pienen ja suuren kertomuksen käsitteitä sekä monitieteistä lähestymistapaa sekä eri etnologiatieteiden välisten rajojen dynamiikkaa. Erityisen kiinnostavia kolmannen luvun artikkeleista ovat Aura Kivilaakson ”Mediatekstit, kulttuuriperintö ja tutkijan katse” sekä Pirjo Uimosen ”Suomalais-venäläiset parisuhteet internetin keskustelupalstalla”, joita käsittelem seuraavaksi tarkemmin.

Tutkimusta media- ja verkkoaineistojen parissa

Pirjo Uimosen artikkelin huomio kiinnittyy internetin käyttöön osana tutkimusaineiston hankintaa. Tulevaisuudessa verkkoaineistoja käytetään varmasti tutkimuksessa yhä enemmän. Huomattava osa etenkin nuorempien ikäpolvien elämästä on siirtynyt verkkoon, joten tutkijan on oltava siellä läsnä. Muuten merkittävä osa nykykulttuuristamme jää etnologialta tavoittamatta. Aura Kivilaakso puolestaan käsittelee artikkelissaan kulttuuriperintöön liittyviä mediatekstejä ja tutkijan katseen merkitystä aineiston tarkastelussa. Hän analysoi Puu-Käpylän suojelusta painetussa mediassa käydyin julkisen keskustelun rakenteita ja merkityksiä sekä sen sisältämiä arvoja ja valtasuhteita.

Internetistä ja sosiaalisesta mediasta on tullut jokapäiväinen kanava mielipiteiden ja kokemusten jakamiselle. Tutkijan on otettava huomioon verkon ominaislaatu viestinnän ja kulttuuristen merkitysten paikkana, ja esiteltävä tutkimusaiheestaan sekä verkkoon kirjoittavien tulkintoja että omia tutkimustuloksiaan. Näin Uimosen mukaan tulee konkreettisesti esille tapa, jolla tutkija lukee verkkoaineistoa niin lähietäisyydeltä kuin kauemmaksi asettuen. Verkkoaineiston keräämisessä ja käsittelyssä käytetään usein perinteisiä etnologian menetelmiä: kenttää tarkastellaan

aluksi kokonaisvaltaisesti ja sen jälkeen fokusoidutaan johonkin kiinnostavaan teemaan. Tekstimassaa käsitellään kuten perinteisessä aineistossa: tematisoimalla, luokittelemalla ja pelkistämällä. Kivilaakson lähtökohtana puolestaan oli etsiä sanomalehtikirjoittelusta Puu-Käpylään liittyvien diskurssien pieniä puroja, joista suurempi – myöhemmin myös historiankirjoituksissa toistuva – kertomus rakentui. Aineistoa voidaan siten käsitellä samoilla keinoilla sekä uudessa että vanhassa mediassa.

Verkkoaineisto näyttäytyy Uimosen mukaan helposti kaoottisena ja analyttisen otteen saaminen saattaa olla haastavaa, kuten oli hänen omassa tutkimuksessaan. Hän kuvaa artikkelissa selkeästi tutkimusprosessiaan ja sitä, kuinka aineisto saadaan haltuun systemaattisella työllä. Tutkimuksessa tuli näkyväksi tilanne, jossa aineisto ohjaa tutkimusta uuteen suuntaan ja myös se, että verkkokeskusteluilla on kiinteä yhteys laajempaan reaali maailman kontekstiin. On mielenkiintoista, että Uimonen erottaa verkossa tapahtuvat asiat erilliseksi reaali maailmasta. Voidaanko näin enää nykyään tehdä? Ihmiset kohtaavat verkossa, jatkavat saman asian parissa fyysisessä kanssakäymisessä, palaten kenties jälleen verkkoon jatkamaan saman asian ympärillä.

Verkkokeskustelua voi lähestyä teksteinä tai siihen liittyvää vuorovaikutusta tutkimalla. Uimonen näkee analyysin kannalta tiettyyn aiheeseen keskittyvässä verkkokeskustelussa yhteisiä piirteitä etnologeille tutujen teemakirjoitusaineistojen kanssa. Verkkokeskusteluissa tutkija pääsee tutustumaan hyvin erilaisiin mielipiteisiin ja ilmaisuihin. Uimonen arvelee, että muualla kuin verkossa olisi tuskin mahdollista lukea yhtä laajaa kirjoa. Hänen mukaansa myös pahataitoiset sekä ilkeät huomautukset ja ennakkoluulot kuuluvat kulttuuriimme, joten niitäkin olisi syytä tutkia. Kivilaakso etsi aineistostaan esimerkiksi siinä korostuneita arvoja, puheenaiheita sekä eri toimijaryhmien välisiä yhteyksiä ja yhteistyön muotoja. Tutkimuksen myötä ammattitoimittajat nousivat keskeiseen asemaan vallankäyttäjinä. Ilman systemaattista aineiston analyysiä tämä asia saattaa jäädä lukijalta huomioimatta – journalisteilla on valta määrittellä, mistä uutisoidaan ja mistä vaietaan.

Uimosen tutkimuksessa yhdistyy kaksi ajankohtaista teemaa: monikulttuurisuus ja verkkoaineisto. Hänen mukaansa etnologiatieteissä monikulttuurisuuden ja maahanmuuton uusiin tilanteisiin on tartuttu hitaammin kuin aiheen yhteiskunnallinen merkitys vaatisi. Onneksi tällaista tutkimusta on jo kuitenkin sekä tehty että parhaillaan käynnissä, esimerkkinä jälkimmäisestä Helsingin yliopiston kansatieteen ja Humanistisen ammattikorkeakoulun *Jaettu kaupunki* -tutkimushanke. Myös Kivilaakson tutkimuksella on laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita: hän pyrki tuomaan esiin eri ryhmien vallankäyttöä ja tuomaan uuden, kulttuuriperinnön käsitteeseen nojaavan ja mediatekstejä analysoivan, aineistolähtöisen ja moniäänisen näkökulman rakennusperinnön arvottamiseen.

Yhteiskunnallista vaikuttamista?

Uimosen ja Kivilaakson ohella myös muissa kirjan artikkeleissa puhutaan yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta etnologisen tutkimuksen avulla. Jukka Jouhki ja Tytti Steel painottavat, että selkokielisyyttä peräänkuuluttava kritiikki on syytä ottaa tosissaan jo tiedepoliittisista syistä. Muuten on vaarana, että sinänsä johdonmukainen

ja selkeä analyttinen ajattelu näyttäytyy etnologian ulkopuolella elitistisenä salakielenä. Selkeyttä, systemaattisuutta ja tutkimusprosessien avaamista tarvitaan, jotta tutkimuksia voidaan arvioida ja hyödyntää myös muilla tieteenaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.

Tom O'Dellin ja Robert Willimin artikkelin ”Kulttuurianalyysin ja etnologisen koulutuksen tavoitteiden uudelleenmäärittely. Kuinka tavoittaa uusia yleisöjä yliopiston ulkopuolella?” perusajatus on juuri tieteenalan yhteiskunnallisen merkityksen kasvattaminen ja alan opiskelijoiden valmistaminen soveltavien etnografisten menetelmien käyttämiseen akateemisen maailman ulkopuolella. O'Dellin ja Willimin kokemusten mukaan usein eniten huomiota saa se, joka pystyy vetoamaan kuulijakunnan tunteisiin. Näin ollen he painottavat *kulttuurin esittämisen* ajatusta. Käsitteen käyttö tarkoittaa, että he tunnustavat tunteiden merkityksen järjen rinnalla tietämisessä ja vaikuttamisessa. Etnografia ymmärretään tässä sekä luovana prosessina että käytänteenä, jossa on kyse representaatioista. Tarkoitus on herättää toimintaa, tarjota selkeitä vastauksia tai kyseenalaistaa itsestäänselvinä pidettyjä totuuksia. Lisäksi tarvitaan kykyä tulkata käsitteitä ja selittää asioita siten, että niistä tulee relevantteja kulloisessakin kontekstissa. Kirjoittajat haluavat määrittellä etnografian tuottamisen komposition luomiseksi ja käyttää juuri käsitettä kulttuurin esittäminen. Näin he pyrkivät vastaamaan niihin muutoksiin, joita etnografisen työn mikrokäytänteissä on tapahtunut uusien, esimerkiksi digitaalisten välineiden myötä. Mitä monialaisempaa tutkimus on, sitä laajemmin se on hyödynnettävissä.

Anna Rastaksen Afrikka Suomessa -tutkimushankkeen tavoitteena oli tutkia etnografiaa ja museotyötä yhdistämällä määrättyjä, Suomessa suhteellisen uusia ja toistaiseksi vähän tutkittuja vähemmistöyhteisöjä ja -kulttuureja sekä kiinnittää, Uimosen tavoin, huomiota monikulttuurisuuteen. Samalla hänen tarkoituksensa oli etsiä keinoja, joilla nämä uudet ryhmät tapoineen voidaan sisällyttää osaksi kansallista kertomusta ja uudenlaista suomalaisuutta. Rastaan mukaan sekä tutkimuksen että museotoiminnan tulee huomioida väestörakenteessa ja kulttuurissa tapahtuneet muutokset.

Myös antropologi Jörg Niewöhner käsittelee kirjoituksessaan tieteenalansa yhteistyötä muiden alojen kanssa. Bio- ja geotieteet kutsuvat hänen mukaansa yhteiskuntatieteitä ja erityisesti antropologiaa aiempaa laajemmin yhteistyöhön esimerkiksi sosiaalisen ja kulttuurisen aivotutkimuksen sekä useiden yhteiskunnallis-ekologisten tutkimustehtävien muodossa. Jotta tämä monitieteellinen tutkimus olisi mahdollisimman palkitsevaa, tulisi Niewöhnerin mukaan ottaa käyttöön ”yhteistyöstävä antropologia”. Yhteistyöstämisellä hän tarkoittaa tässä tapauksessa väliaikaista, ei-teleologista yhdessä tehtyä episteemistä työtä, jonka tarkoituksena on tuottaa tieteenalakohtaista refleksiivisyyttä eikä tieteidenvälisiä yhteisiä tuloksia. Yhteenvedossaan kirjoittaja toteaa, että yhteistyöstävä antropologinen tutkimus on vaikeaa ja vaativaa. Kirja-arvion tekijänä voin vain todeta, että sama pätee myös hänen artikkeliinsa: en oikein päässyt kiinni Niewöhnerin ajatuksiin. Kenties tämä ymmärrys löytyy siinä vaiheessa, kun olen opinnoissani huomattavasti pidemmällä.

Kaiken kaikkiaan kirjaa voi helposti suositella etnologeille, oli tutkimusaineisto ja menetelmä sitten oikeastaan mikä tahansa. Analyysin ja tulkinnan suhteen kirjoittajat

painottavat systemaattisuutta, prosessien aukikirjoittamista ja laaja-alaista reflektiota. Artikkelit tuovat hyvin näkyville tutkimusprosesseja, tutkimusten aikana tehtyjä valintoja ja näiden valintojen perusteluja. Vielä melko tuoreelle kansatieteilijälle – jos pro gradun tekijä voi itseään sellaiseksi luonnehtia – omaksuttavaa oli ylitsepusuavasti. Ilman kansatieteen perus- ja aineopintoja teos olisi voinut olla liian hankala, mutta antaa nyt opintojen loppuvaiheessa olevalle hyviä ajatuksia eri vaihtoehdoista kansatieteellisen tutkimusten tekemiseen. Teoksesta saakin laajan kuvan siitä, kuinka monipuolisilla otteilla nykyetnologit analysoivat ja tulkitsevat tutkimusaiheitaan.

VTM, HuK Miira Kuvaja tekee kansatieteen pro gradu -työtä Stadin Derbystä Helsingin yliopistossa.